

“เปรียบเทียบเวียดนามคือพ่อ เปรียบไทยคือแม่” และ “มีองค์”:
อัตลักษณ์ลูกผสมในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม¹
“Vietnam as the Father and Thailand as the Mother”
and “Have the Root of Mediumship”: Hybrid Identities
of Vietnamese-Thai Descendants in Spirit Possession Rite

ศิลปกิจ ตีชันติกุล

Silapakit Teekantikun

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกลายเป็นวัฒนธรรมลูกผสมในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อวิจัยพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในครั้งนี้ โดยให้ความสำคัญกับการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องและการทำวิจัยภาคสนาม ที่เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า การปรากฏตัวของพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในสังคมไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน สัมพันธ์กับการอพยพเข้ามาของคนเวียดนามในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือหลังปี 2488 เป็นต้นมา แม้รูปแบบและเนื้อหาของพิธีทรงเจ้า ไม่ปรากฏ “การกลายเป็นวัฒนธรรมลูกผสม” ระหว่างความเป็นเวียดนามกับ

¹บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “พิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในภาคอีสานของไทย” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561

ไทยก็ตาม แต่ลักษณะดังกล่าวกลับไปปรากฏที่คนทรงเจ้าและผู้ร่วมพิธีในลักษณะ “อัตลักษณ์ลูกผสม” นั่นก็คือ สำหรับพวกเขาแล้ว ถือว่าเวียดนามเปรียบเป็นพ่อ และประเทศไทยเปรียบเสมือนแม่ นอกจากนี้ การ “มีองค์” ทำให้ตัวตนของพวกเขา กลายเป็นลูกผสม ในลักษณะตัวตนหนึ่งคือเป็นคนไทย แต่อีกตัวตนหนึ่งก็คือ การเป็นร่างทรงขององค์เทพฯ เวียดนาม

คำสำคัญ: พิธีทรงเจ้า, คนไทยเชื้อสายเวียดนาม, กระบวนการกลายเป็นลูกผสม

Abstract

This research is to study the cultural hybridization of Vietnamese-Thai descendants in spirit possession rite. By using qualitative research methods, both document and fieldwork research focusing on an in-depth interview and participatory observation was employed.

This research found that the appearance of Vietnamese-Thai descendants' spirit possession rite in Thai society, related to the migration of Vietnamese people during the period of World War 2 or after 1945. Although the form and content of the spirit possession rite do not appear to be "hybrid culture" between Vietnam-ness and Thai-ness, hybridization appears with mediums and participants, in the manner of "hybrid Identity". That is, they consider Vietnam as a father and Thailand as a mother. In addition, "have the root of mediumship" makes their identities into hybrids, being Thai people but possessed by Vietnam god.

Keywords: spirit possession rite, Vietnamese-Thai descendants, hybridization

บทนำ

การปรากฏตัวของพิธีทรงเจ้าในพื้นที่ภาคอีสานของไทย สัมพันธ์กับการอพยพของคนเวียดนามที่อาศัยอยู่ในประเทศลาว โดยเฉพาะการอพยพหนีภัยสงครามจากการปราบปรามของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1946 กล่าวคือ ภายหลังจากที่ประเทศญี่ปุ่นประกาศฝ่ายแพ้สงครามแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสหมายเข้ามายึดครองอินโดจีนอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการส่งกองทหารเข้าปราบปรามฝ่ายต่อต้านที่มีทั้งคนลาวและคนเวียดนามอย่างรุนแรงตามหัวเมืองใหญ่ต่างๆ ของประเทศลาว เป็นต้นว่า เมืองสะหวันนะเขต (ยึดได้ 15 มีนาคม 1946) เมืองท่าแขก (ยึดได้ 21 มีนาคม 1946) และเมืองเวียงจันทน์ (ยึดได้ 25 เมษายน 1946) ทำให้คนเวียดนามอพยพหนีสงครามเข้าสู่ภาคอีสานของไทยในหลายจังหวัด เช่น มุกดาหาร นครพนม สกลนคร หนองคาย อุดรธานี ฯลฯ โดยประมาณการว่ามีจำนวนระหว่าง 40,000-50,000 คน (ธัญญาทิพย์ ศรีพนา, 2548)

จากกรณีของศาล “ป่าก๊ก” ที่ตั้งอยู่ใกล้กับเรือนจำกลางจังหวัดอุดรธานี อ. เมือง จ. อุดรธานี สะท้อนให้เห็นว่าพิธีทรงเจ้าของคนเวียดนามได้ปรากฏตัวในภาคอีสานของไทยมานานกว่า 60 ปี (ปัจจุบัน พ.ศ. 2565) แต่นักวิชาการไทยเพิ่งให้ความสนใจศึกษาเมื่อไม่นานมานี้เอง (ชาญชัย คงเพียรธรรม, 2556 และศิลปกิจ ตีชันติกุล, 2562) ส่วนใหญ่มุ่งให้ความสนใจไปในเรื่องความมั่นคงของชาติ (วิชาญ จำปีศรีและสุทวิช สุพรรณ, 2519; ขจัดภัย นุราชพัฒน์, 2521), ทศนคติคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อเวียดนาม (เฉลิมชัย ผิวเรืองนนท์, 2524), วัฒนธรรมการบริโภค (วารรัตน์ ปั่นทอง, 2544; นุชนงค์ อุเทศพรรัตนกุล, 2544), ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ธัญญาทิพย์ ศรีพนา, 2548), การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (จตุพร ดอนโสม, 2551), นายทุนยุค “ไทยใหม่” และการกลายเป็นชนชั้นนำเมืองชายแดน (ศรีญาญา สุขศรี, 2558)

อย่างไรก็ตาม หากทำการค้นคว้าเอกสารการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพิธีทรงเจ้าในภาษาเวียดนาม กลับพบว่านักวิชาการเวียดนามได้ให้ความสนใจศึกษาเรื่องดังกล่าวอยู่พอสมควร สามารถแบ่งเนื้อหาการวิเคราะห์ออกได้เป็น 3 กลุ่มหลักๆ ด้วยกันคือ

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์การทรงเจ้าหรือพิธีกรรมทรงเจ้าว่าเป็น “กิจกรรมมลายู” ควรอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการจัดให้หมดสิ้นไปจากสังคม ข้อเสนอดังกล่าวมาจากนักวิชาการที่อาจเรียกได้ว่าเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ในสายขงจื้อเก่า (Phan Kế Bính, 1990; Đào Duy Anh, 1998; Toan Ánh, 1991) และสายสังคมนิยม (Hà Văn Tấn, Trương Thìn, 1998) **กลุ่มสอง** เป็นกลุ่มที่พยายามนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่พิธีทรงเจ้าเวียดนาม คือพยายามที่จะบอกกล่าวแก่สังคมว่า พิธีทรงเจ้านั้นถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะจากนักคิดชนวิทยา (Ngô Đức Thịnh, 1996) **กลุ่มสาม** เป็นกลุ่มที่พยายามนำเสนอถึงบทบาทหน้าที่ในสังคมของพิธีทรงเจ้า โดยอธิบายว่าเป็นการรักษาพยาบาลรูปแบบหนึ่ง (Nguyễn Thị Hiền, 2002; Nguyễn Kim Hiền, 2004) และพิธีกรรมแห่งการขอพรและโชคลาภ (Nguyễn Thị Hiền, 2002)

นอกจากนี้ เมื่อทำการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการที่เขียนขึ้นด้วยภาษาอังกฤษ ก็พบว่ามีนักวิชาการชาวตะวันตกให้ความสนใจศึกษาพิธีทรงเจ้าดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งสามารถแบ่งแนวการวิเคราะห์ออกได้เป็น 3 แนว คือ **แนวแรก** เน้นวิเคราะห์บทบาทของดนตรีในพิธีกรรม โดยเสนอว่า ดนตรีและคำร้องมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการประกอบสร้างหรือตอบสนองความเป็นตัวตนของคนทรงเจ้า ที่สามารถเปลี่ยนจากหญิงเป็นชายหรือจากชายเป็นหญิงได้ (Norton Barley, 2006) **แนวสอง** พยายามอธิบายพิธีกรรมทรงเจ้าว่าเป็นพื้นที่ของการก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Endres W. Kirsten, 2006) **แนวสาม** เป็นการศึกษาพิธีกรรมทรงเจ้าของคนเวียดนามที่แคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา โดยพยายามอธิบายพิธีกรรมทรงเจ้าในมิติของการข้ามชาติทั้งตัวคนทรงและสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรม (Fjelstad Karen, 2006)

จากข้อเขียนที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาพิธีทรงเจ้าที่ผ่านมาทั้งจากนักวิชาการเวียดนามเองและนักวิชาการชาวตะวันตก ส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์พิธีทรงเจ้าที่ดำรงอยู่ภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมเวียดนามเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ความจริงหนึ่งก็คือ พิธีทรงเจ้าไม่ได้ถือปฏิบัติเฉพาะคนเวียดนามในประเทศเวียดนามหรือคนเวียดนาม-อเมริกันในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่ปรากฏว่าคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

ในภาคอีสานของประเทศไทยก็ถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน ดังนั้นภายใต้บริบทหรือเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมของประเทศไทย ที่พยายามกลืนกลายหรือผสมกลมกลืนกลุ่มคนในวัฒนธรรมอื่นที่อยู่อาศัยในสังคมไทย ให้กลายมาเป็นคนไทยและยึดถือปฏิบัติวัฒนธรรมหลักหรือ “ความเป็นไทย” ซึ่งที่ผ่านมามีสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จด้วยดี ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามหรือข้อสงสัยว่า (1) พิธีทรงเจ้าเว้ของคนไทยที่ปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยมาตั้งแต่เมื่อไหร่และอย่างไร? และ (2) การเข้ามาอยู่อาศัยในสังคมวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมวัฒนธรรมอีสาน ส่งผลให้พิธีทรงเจ้าเว้ของคนมีลักษณะของ “การกลายเป็นวัฒนธรรมลูกผสม” หรือไม่? อย่างไร?

ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ Nestor Garcia Canclini ที่ระบุว่า วัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid cultures) เกิดจากระบบทุนนิยมทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ผู้คนตกอยู่ภายใต้กระแสการบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ และความเป็นสมัยใหม่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดผู้อพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง ก่อให้เกิดการพบกันระหว่างวัฒนธรรมสมัยใหม่และดั้งเดิม ซึ่งดูเหมือนวัฒนธรรมใหม่ได้ครอบงำวัฒนธรรมท้องถิ่น ทว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นกลับมีการปรับตัวเพื่อยังคงรักษาความเป็นท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ เพื่อแสดงตัวตนในพื้นที่ของความเป็นสมัยใหม่ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมสากล จึงเป็นยุทธศาสตร์ในการอยู่รอดของวัฒนธรรมหลักในพื้นที่นั้นๆ (Nestor Garcia Canclini, 1995)

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในภาคอีสานของไทยก็คือ เพื่อศึกษาการกลายเป็นลูกผสมที่ปรากฏในพิธีทรงเจ้า

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อวิจัยพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในครั้งนี้ โดยให้ความสำคัญกับการทำการวิจัยภาคสนาม ที่เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ไม่ละเลยที่จะทำการค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ (1) ผู้วิจัย

เริ่มต้นโครงการวิจัยด้วยการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีทรงเจ้าของเวียดนามอย่างครอบคลุม ทั้งที่ปรากฏในภาษาเวียดนามและภาษาอังกฤษ (2) ผู้วิจัยเริ่มทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับพิธีทรงเจ้าและการปฏิบัติพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในภาคอีสานของประเทศไทย (3) ขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์โดยทำการแยกข้อมูลออกเป็นประเด็นสำคัญต่างๆ จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ในระดับแนวคิดทฤษฎีโดยไม่ละเลย “บริบท” แวดล้อมต่างๆ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ปรากฏในบทความชิ้นนี้ประกอบด้วยเนื้อหาหลักดังนี้ (1) “ญวนเก่า” “ญวนใหม่” และการปรากฏตัวของพิธีทรงเจ้าเวียดนามในบริบทสังคมไทย (2) พิธีทรงเจ้า: กรณีศาล “ปากึก” อ. เมือง จ. อุตรดิตถ์ และ (3) “อัตลักษณ์ลูกผสม” (Hybrid Identity) ของคนทรงและผู้ร่วมในพิธีทรงเจ้า

“ญวนเก่า” “ญวนใหม่” และการปรากฏตัวของพิธีทรงเจ้าเวียดนามในบริบทสังคมไทย

จากงานศึกษาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่า คนเวียดนามได้ปรากฏตัวในสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งปรากฏการณ์การเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยในสังคมไทยของคนเวียดนามดังกล่าวสืบเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือในราวปี พ.ศ. 2488 ถึงต้นปี พ.ศ. 2499 โดยคนเวียดนามที่เข้ามาเมืองไทยช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับการเรียกขานว่า “ญวนเก่า” ส่วนคนเวียดนามที่เข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับการเรียกขานว่า “ญวนใหม่” หรือ “ญวนอพยพ” ซึ่งเกณฑ์การแบ่งดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากรัฐไทยได้ออกประกาศพระราชบัญญัติตรวจคนเข้าเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2488 ทำให้คนเวียดนามที่เข้ามาหลังมีคำประกาศ จึงมีสถานะเป็นคนต่างด้าว นับแต่นั้นมา (มุสตี จันทวิมล, 2541)

“ญวนเก่า”

การอพยพเข้ามาอาศัยในเมืองไทยของ “ญวนเก่า” นั้น มีสาเหตุหลักๆ มาจากการลี้ภัยทางการเมืองและศาสนา สำหรับการลี้ภัยทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นในหลายช่วงเวลาด้วยกัน คือ (1) ช่วงการสู้รบชิงอำนาจครอบครองเวียดนามระหว่างสองตระกูลใหญ่ คือ ตระกูลจิก (Trinh) ที่มีอำนาจอยู่ทางตอนเหนือ และตระกูลเหงียน (Nguyen) ที่มีอำนาจอยู่ทางตอนใต้ สงครามระหว่าง 2 ตระกูลใหญ่นี้ดำเนินอยู่หลายสิบปีในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 (2) ช่วงที่เวียดนามตกเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสในปลายศตวรรษที่ 19 หรือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนการลี้ภัยทางศาสนานั้นเกิดขึ้นในหลายช่วงเวลาเช่นเดียวกัน คือ (1) ช่วงที่ 2 ตระกูลใหญ่คือ ตระกูลจิกและตระกูลเหงียนปกครองเวียดนาม เพราะต่างมีนโยบายกดขี่ข่มเหงผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ทั้งบาทหลวงชาวตะวันตกและคนเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์ (2) ช่วงต้นศตวรรษที่ 19 หรือสมัยพระจักรพรรดิมีงหมาก ซึ่งพระองค์ทรงนำนโยบายกดขี่ข่มเหงผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์มาใช้อีกครั้ง และที่รุนแรงมากที่สุดคือ สมัยพระจักรพรรดิเต๋อด้ก (ค.ศ. 1848-1883) เพราะมีการเซ็นฆ่าและทำลายหมู่บ้านของผู้คนนับถือศาสนาคริสต์ (มุสตี จันทวิมล, อ้างแล้ว)

ส่วน “ญวนเก่า” รุ่นแรกๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในภาคอีสานของไทยนั้น มีสาเหตุมาจากการหนีความอดอยากจากภัยแล้ง ส่วนใหญ่มาจากเมืองแก่งหว เมืองเหงะอาน และเมืองท่าตึง ประกอบกับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชโองการให้ผู้ปกครองหัวเมืองลาวเกลี้ยกล่อมคนเวียดนามเหล่านั้น โดยให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในเขตเมืองนครพนมและสกลนคร (มุสตี จันทวิมล, อ้างแล้ว)

“ญวนใหม่”

การอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองไทยของ “ญวนใหม่” มีสาเหตุหลักมาจากการหนีภัยสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับฝ่ายต่อต้านฝรั่งเศส ซึ่งมีทั้งกองกำลังเวียดนามและลาว ที่เกิดขึ้นในประเทศลาวช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามเมืองใหญ่ต่างๆ ของลาว คือ เมืองสะหวันนะเขต (แขวงสะหวันนะเขต) เมืองท่าแขก (แขวงคำม่วน) และเมืองเวียงจันทน์ ทำให้คนเวียดนามที่อาศัยทำมาหากินตามเมือง

ใหญ่ต่างๆ เหล่านั้น ต้องอพยพหนีตายข้ามแม่น้ำโขงเข้ามายังจังหวัดต่างๆ ของไทย เป็นต้นว่า มุกดาหาร นครพนม หนองคาย ส่วนเหตุการณ์การปราบปรามฝ่ายต่อต้านของฝรั่งเศสที่เมืองท่าแขก หรือที่รับรู้กันว่า “เหตุการณ์วันท่าแขกแตก” ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่โหดเหี้ยมทารุณที่สุด และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนเวียดนามต้องอพยพข้ามมายังฝั่งไทยมากที่สุดด้วย (ธัญญาทิพย์, อ้างแล้ว) ซึ่งเหตุการณ์ของการอพยพและการสูญเสียสมาชิกในครอบครัวยังคงวนเวียนอยู่ในความทรงจำของคนเวียดนามหลายๆ คนมาจนถึงปัจจุบันนี้

เรื่องราวของ “ป้าเกวียด”

“ป้าเกวียด” หญิงวัย 83 ปี (พ.ศ. 2561) เกิดที่เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน โดยพ่อแม่มีพื้นเพเป็นคนมดิง (จังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือเวียดนาม) แต่มาทำมาหากินด้วยการขายเนื้อหมูอยู่ในตลาดเมืองท่าแขก จำได้ว่าตอนที่มียายุราว 10 ปี หรือประมาณปี ค.ศ. 1946 ฝรั่งเศสโจมตีเมืองท่าแขกอย่างหนัก พ่อจึงให้แม่และเธออพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้ามายังจังหวัดนครพนม (ปัจจุบันเธออาศัยอยู่ชานเมืองอุดรธานี) ต่อมาไม่นานนัก มีคนส่งข่าวมาว่าพ่อเธอได้เสียชีวิตลงแล้ว จากแรงระเบิดที่เครื่องบินทหารฝรั่งเศสทิ้งลงกลางตลาดเมืองท่าแขก โดยที่ทุกคนไม่ทันตั้งตัว ตอนนั้นพ่อของเธอก็กำลังยืนขายเนื้อหมูอยู่ในตลาดตามปกติ แม้ต้องสูญเสียพ่อไปในเหตุการณ์ดังกล่าว แต่เธอก็บอกว่ายังโชคดีกว่าอีกหลายครอบครัว เนื่องจากแม่เธอได้จ่ายเงินไว้กับคนรับฝังศพล่วงหน้า ศพของพ่อเธอจึงได้รับการดูแลใส่โลงเป็นอย่างดี พร้อมทั้งได้รับการฝังไว้ที่วัดแห่งหนึ่งนอกเมืองท่าแขก แตกต่างจากศพที่ญาติไม่มีเงิน มักได้รับการฝังแบบตามมีตามเกิดเท่านั้น แต่ด้วยสถานะของการเป็น “ญวนอพยพ” ที่อาศัยอยู่ในเมืองไทย ทำให้ชีวิตของเธอจึงไม่มีโอกาสเดินทางออกจากเมืองไทย เพื่อกลับไปไหว้หลุมศพของพ่อที่เมืองท่าแขกได้ (“ป้าเกวียด”, สัมภาษณ์)

เรื่องราวของ “ป้าเตียน”

“ป้าเตียน” หญิงอายุ 81 ปี (พ.ศ. 2561) เดิมทีครอบครัวของเธออาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่นอกตัวเมืองเวียงจันทน์ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ส่วนพื้นเพเดิมของครอบครัวเป็นคนมาจากจังหวัดน่านดัง ที่อยู่ทางภาคเหนือเวียดนาม ด้วยภาวะความอดอยาก หลังกองทัพญี่ปุ่นบุกยึดเวียดนามช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยายของเธอจึงพาสามีไปในครอบครัวเดินเท้ามายังเมืองเวียงจันทน์ เพื่อหาเส้นทางทำมาหากิน ตัวเธอเองก็มาเกิดที่เวียงจันทน์ ต่อมาเกิดสงคราม เนื่องจากฝรั่งเศสบุกเข้ามาโจมตีคนเวียดนามที่อยู่ในเมืองเวียงจันทน์ สงครามครั้งนั้นทำให้พ่อแม่ของเธอเสียชีวิต ตอนนั้นเธอมีอายุยังไม่ถึง 10 ขวบ ยายจึงพาเธอเดินเท้าเปล่ามาตามทางเกรียนพร้อมกับให้หอบถ้วยกับตะเกียบมาด้วย ตัวเธอเองไม่อยากหอบ จึงโดนยายดุ “มึงไม่หอบแล้วจะเอาอะไรใส่ข้าวกิน” เดินเท้าจนมาถึงสถานีรถไฟที่อุดรธานี จึงขึ้นรถไฟลงไปยังอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ไปเช่าบ้านค้าขายเล็กๆ น้อยๆ พอมีรายได้ประทังชีวิต เมื่อรัฐบาลไทยมีนโยบายให้คนเวียดนามไปอยู่รวมกันที่จังหวัดหนองคาย อุดรธานี และสกลนคร ช่วงนั้นเธออายุได้ 12 ปี ยายจึงพาไปเช่าที่เธออยู่ที่อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร หลังจากแต่งงานราวอายุ 30 ปี เธอและสามีจึงย้ายมาทำมาหากินที่อุดรธานีจนถึงปัจจุบัน (“ป้าเตียน”, สัมภาษณ์)

การปรากฏตัวของพิธีทรงเจ้าเวียตนามในบริบทสังคมไทย

กล่าวได้ว่า การปรากฏตัวของพิธีทรงเจ้าเวียตนามในบริบทสังคมไทย สัมพันธ์อย่างยิ่งกับการอพยพหนีภัยสงครามของคนเวียดนามในลาว ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือหลังปี ค.ศ. 1945 ที่คนไทยมักเรียกขานพวกเขาในชื่อ “ญวนอพยพ” หรือ “ญวนใหม่” เพราะจากการค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในหัวข้อชนบทร่วมสมัยประเพณีและศาสนาของคนเวียดนามในประเทศไทย โดยเฉพาะจากกลุ่มคนที่ได้ชื่อว่าเป็น “ญวนเก่า” ก็ไม่พบว่ามีกรกล่าวถึงพิธีทรงเจ้าเวียตนามเลย ในงานศึกษา “ญวนเก่า” ของผู้สื จันทิมล นำเสนอเพียงว่า หากจำแนกคนเวียดนามในไทยตามการนับถือศาสนา สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ (อันนัมนิกาย) และ

(2) กลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนความเชื่อและธรรมเนียมประเพณีก็กล่าวถึงเพียงความเชื่อเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดา รวมถึงธรรมเนียมบูชาบรรพบุรุษที่มีรากฐานมาจากลัทธิขงจื๊อเท่านั้น (ผู้สืต จันทวิมล, อ้างแล้ว)

จากข้อมูลภาคสนามที่ได้จากจังหวัดอุดรธานีสะท้อนให้เห็นว่า ตัวละครสำคัญที่ทำให้พิธีทรงเจ้าเวียดนามปรากฏตัวขึ้นในบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดอุดรธานี เกิดขึ้นจากคนทรงชั้นครู 3 ท่านด้วยกัน คือ “องโล” “องโก้ย” และ “องเบ็ด” เดิมที “องโล” อาศัยอยู่ที่เวียงจันทน์ เมื่อเกิดสงครามฝรั่งเศสบุกยึดเวียงจันทน์ ท่านจึงหนีข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ต่อมาจึงย้ายไปอยู่ที่อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร โดยไปเช่าที่ดินทำเป็นศาลเจ้าที่นั่น และย้ายมาอยู่ที่อำเภอเมืองอุดรธานีตามคำเชิญชวนของลูกศิษย์ ซึ่งแรกเริ่มไปเช่าบ้านข้างสถานีตำรวจภูธรเมืองอุดรธานีทำเป็นศาลเจ้าอยู่ระยะหนึ่ง ในที่สุดจึงย้ายมาเช่าบ้านหลังเล็กๆ (บ้านใต้ถนนสูงแบบอีสาน) อยู่ในซอยแห่งหนึ่งแถวเรือนจากลางจังหวัดอุดรธานี เมื่อลูกศิษย์ระดมเงินทุนได้มากพอ จึงขอซื้อบ้านเช่าดังกล่าวเพื่อยกเป็นศาลเจ้าแบบถาวรขึ้น โดยให้ชื่อว่า “เดิบฟักลิงตือ” หรือศาล “รวมบุญศักดิ์สิทธิ์” (องต่าวแปล) ซึ่งคนไทยเชื้อสายเวียดนามส่วนใหญ่รู้จักในชื่อศาล “ปากึก” แม้ “องโล” ได้เสียชีวิตไปหลายสิบปีแล้ว แต่ศาลเจ้าที่ตั้งขึ้นก็มีผู้สืบทอดดูแลมาจนถึงปัจจุบัน คือ จาก “องโล” มาสู่ “ปาดัว” “ปาดาง” “ปากึก” และปัจจุบันคือ “โกเกี่ยม” (“ปาดิยน”, สัมภาษณ์ “องต่าว”, สัมภาษณ์ และ “โกเกี่ยม”, สัมภาษณ์)

ส่วน “องโก้ย” เดิมทีอยู่ที่เมืองท่าแขก เมื่อฝรั่งเศสบุกยึดเมืองท่าแขกในปี ค.ศ. 1946 ท่านจึงหนีภัยสงครามมาอยู่ที่นครพนม หลังจากนั้นจึงย้ายมาที่จังหวัดอุดรธานี และได้มาเช่าที่ตั้งศาลเจ้าขึ้นแถวชุมชนแจ่มศิริในเมืองอุดรธานี คาดว่า “องโก้ย” ตั้งศาลเจ้าขึ้นก่อนที่คนเวียดนามจะถูกส่งตัวกลับเวียดนามช่วงปี ค.ศ. 1960 (“ปากถาย”, สัมภาษณ์) แต่หากเปรียบเทียบอายุระหว่าง “องโล” กับ “องโก้ย” แล้ว “องโล” มีอายุที่มากกว่า เพราะ “องโก้ย” เป็นเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกับพ่อของ ปาเกียต (“ปาเกียต”, สัมภาษณ์) หลังจาก “องโก้ย” เสียชีวิตได้มีผู้สืบทอดดูแลศาลเจ้าต่อมาอีกหลายคน คือ “ปานวย” (คนดูแลศาล) “ปาดง” (คนทรงชั้นครู) จากนั้นจึงเป็น “ปาเหมื่อย” และคนสุดท้ายก็คือ “ปาดิยน” แต่ปัจจุบันศาลเจ้าดังกล่าวได้รับการดูแล

โดยสมาคมชาวเวียดนามจังหวัดอุดรธานี และได้รับการตั้งชื่อใหม่ คือ ศาลเจ้า “เจิ่นฮึงดาว” ที่สำคัญคือปรากฏว่าไม่มีการจัดพิธีทรงเจ้าขึ้นแล้ว (ปาเตียน, สัมภาษณ์) สำหรับ “องเบ็ต” ไม่แน่ชัดว่าเดิมทีอยู่ที่ไหน แต่ได้ย้ายมาตั้งศาลเจ้าขึ้นที่จังหวัดอุดรธานี เช่นกัน โดยตั้งศาลอยู่ห่างจากศาลเจ้าที่ “องโล” ตั้งขึ้นราว 2 กิโลเมตร ก่อนเสียชีวิต “องเบ็ต” ได้ยกศาลเจ้าให้ลูกเขยชื่อว่า “เถย” ดูแล ต่อมาลูกเขยได้ขายศาลเจ้าให้กับ “ป่าถว้า” หลังจาก “ป่าถว้า” เสียชีวิตก็ไม่มีผู้สืบทอด ลูกหลานจึงขายและปัจจุบันได้กลายเป็นห้องแถวไปแล้ว (“แองหุ่ง”, สัมภาษณ์)

แม้พิธีทรงเจ้าได้ปรากฏตัวในบริบทสังคมไทยมาช้านาน อย่างน้อยก็ตั้งแต่ สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา แต่ในปัจจุบันปรากฏว่าเหลือเพียงศาลเจ้า จำนวนไม่กี่แห่งเท่านั้นที่ยังคงประกอบพิธีทรงเจ้าอยู่ ก็คือ ศาล “เตียบู่กิงตือ” หรือ ศาล “ป่ากุก” ในตัวเมืองจังหวัดอุดรธานี และศาล “ฟองเวินลิงตือ” หรือศาล “องหุ่ง” ที่ตั้งอยู่ในชุมชนคำสะอาด ตำบลธาตุเชิงชุม ชานเมืองสกลนคร ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ได้ราว 23 ปีเท่านั้น (พ.ศ. 2561) สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนทรงเจ้าชั้นครูหรือลูกศิษย์ที่เคารพนับถือในเทพเจ้า ได้ล้มหายตายจากกันไปตามอายุที่มากขึ้น (“องหุ่ง”, สัมภาษณ์)

พิธีทรงเจ้า: กรณีศาล “ป่ากุก” อ. เมือง จ. อุดรธานี

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมพิธีทรงเจ้าที่จัดขึ้นที่ศาล “ป่ากุก” มากกว่า 7 ครั้ง ทำให้พบว่าการประกอบพิธีในแต่ละครั้งนั้นมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ (1) การสวดอัญเชิญองค์เทพฯ (2) การเซ่นไหว้วิญญาณไร้ญาติ (3) การรับประทานอาหารร่วมกัน (4) การประทับทรงองค์เทพฯ

การสวดอัญเชิญองค์เทพฯ

การสวดอัญเชิญองค์เทพฯ กระทำที่หน้าแท่นบูชาขององค์เทพฯ โดยผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “หมอเซ่น” หรือ “ไถ่กุง” เดิมทีศาล “ป่ากุก” ได้เชิญ “หมอเซ่น” มาจาก จังหวัดสกลนคร แต่หลังจากมี “หมอเซ่น” มาจากเวียดนาม จึงเชิญมาประกอบพิธีที่ศาลเป็นประจำ นอกจากนี้คนทรงที่จะทำการประทับทรง ก็ต้องมานั่งพนมมือไหว้อยู่หน้าแท่นบูชาด้วยเช่นกัน และบริเวณแท่นบูชาก็ได้มีการจัดวางสำหรับเครื่องบูชาไว้เรียบร้อยแล้ว เนื้อหาลำคัญของขั้นตอนนี้ก็คือ การกล่าวอัญเชิญเทพเจ้าให้ลงมาจากสรวงสวรรค์ เพื่อประทับร่างทรง พร้อมทั้งบอกกล่าวเทพเจ้าว่าคนที่จัดพิธีในวันนี้ชื่ออะไร นามสกุล

อะไร อยู่บ้านเลขที่เท่าไร ซอยอะไร อำเภออะไร และจังหวัดอะไร โดยชื่อและที่อยู่ดังกล่าวถูกเขียนลงในแผ่นกระดาษสี่เหลี่ยมที่เรียกว่า “เสื่อ” ซึ่งจะถูกเผาส่งให้องค์เทพ หลังการสวดอัญเชิญองค์เทพ เสร็จสิ้น ในขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ปกติศาล “ป่ากูก” เริ่มสวดอัญเชิญองค์เทพตอน 9 โมงครึ่ง และเสร็จราว 10 โมงครึ่ง

การเซ่นไหว้วิญญาณไร้ญาติ

การเซ่นไหว้วิญญาณไร้ญาติ ปกติจะประกอบพิธีด้านนอกของตัวศาลเจ้า แต่เนื่องจากศาล “ป่ากูก” มีเนื้อที่ด้านนอกค่อนข้างคับแคบ “หมอเซ่น” จึงเลือกมุมทางซ้ายด้านหน้าของศาลที่อยู่ห่างจากบริเวณหน้าแท่นบูชาองค์เทพ แทน โดยคนทรงได้เตรียมเครื่องเซ่นต่างๆ เช่น ข้าวต้ม ข้าวตอกแตก ข้าวโพดคั่ว ขนมขบเคี้ยว กระดาษเงิน กระดาษทอง ใส่ในกระดังที่วางอยู่บนเสื่อปูพื้น พิธีเริ่มขึ้นด้วยการสวดบอกกล่าวแก่วิญญาณไร้ญาติให้มารับเครื่องเซ่น และขอให้อย่าเข้ามาทำลายหรือขัดขวางพิธีที่จัดขึ้น ซึ่งเวลาที่ใช้ไปในการประกอบพิธีดังกล่าวประมาณ 20 นาที หรือเสร็จลงช่วงเวลา 11 โมง

การรับประทานอาหารร่วมกัน

หลังการเซ่นไหว้วิญญาณไร้ญาติเสร็จลง คนทรงที่เป็นเจ้าภาพได้กล่าวเชิญผู้มาร่วมพิธี รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกันที่โรงครัว ซึ่งอาหารดังกล่าวมีแม่ครัวเตรียมไว้ต่างหาก ส่วนใหญ่เป็นอาหารเวียดนาม เป็นต้นว่า ข้าวสวย ข้าวเหนียวหุงกับถั่วเขียว หมูยอ ผัดผัก แกงผักกาดดอง มะเขือดอง ไก่ต้ม ระหว่างที่รับประทานอาหาร ผู้ร่วมพิธีได้พูดคุยกันในเรื่องทั่วไป เช่น สุขภาพ ลูกหลาน เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ (ใช้เวลาประมาณ 30 นาที) ทุกคนจึงกลับขึ้นไปยังศาลเจ้า เพื่อเตรียมเข้าร่วมพิธีประทับทรง

การประทับทรงองค์เทพ

ประมาณ 12.30 น. เจ้าภาพหรือคนทรง แต่งกายด้วยชุดเสื้อแขนยาวกางเกงขายาวสีขาว เข้าไปนั่งด้านหน้าแท่นบูชา โดยมีผู้ช่วยฯ 4 คนเข้าไปนั่งลงด้านข้าง ส่วนผู้ร่วมคนอื่นๆ นั่งถัดออกมาเล็กน้อย หากเป็นพิธีที่จัดที่เวียดนาม ต้องมีกลุ่มนักดนตรีที่เรียกว่า “กุงวัน” ทำหน้าที่บรรเลงเพลงเชิญองค์เทพแต่ละองค์ลงประทับร่างคนทรง แต่เนื่องจากที่ศาล “ป่ากูก” ไม่มีนักดนตรี จึงใช้วิธีเปิดเพลงจากโทรศัพท์มือถือแทน

ผู้ช่วยฯ แต่งองค์ทรงเครื่องด้วยชุดยาวสีแดง (คล้ายชุดขุนนางจีน) พร้อมคลุมศีรษะด้วยผ้าสีแดงให้คนทรง พร้อมทั้งเปิดเพลงเชิญองค์เทพฯให้ลงประทับทรง องค์เทพฯ ลำดับแรกคือ “เหมา” ซึ่งถือเป็นลำดับสูงสุด

“ขอเชิญ “เหมา” ลำดับที่หนึ่งแห่งสวรรค์ลงประทับทรง...ออกจากร่างทรง”

“ขอเชิญ “เหมา” ลำดับที่สองแห่งภูเขาลงประทับทรง...ออกจากร่างทรง”

“ขอเชิญ “เหมา” ลำดับที่สามแห่งคางคางลงประทับทรง...ออกจากร่างทรง”

“ขอเชิญ “กวางเงิน” หรือ “เงินยี่ด้าว” ลงประทับทรง...ออกจากร่างทรง”

“ขอเชิญ “กวาง” ลำดับที่หนึ่งลงประทับทรง”

เมื่อเพลงร้องเชิญมาถึงเทพองค์นี้ คนทรงจึงสลัดผ้าคลุมสีแดงออกจากศีรษะ แสดงว่า “กวางลำดับที่หนึ่ง” กำลังลงประทับทรง จากนั้นคนทรงจึงลุกขึ้นยืนเพื่อทำการ “ถวายรูป” ด้วยการรำรูปและจบลงด้วยพิธีถวายเหล้า

“ขอเชิญ “กวาง” ลำดับที่สองลงประทับทรง”-เพลงร้องเชิญเทพฯ

ผู้ช่วยฯจึงหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง จากนั้นคนทรงจึงสลัดออกเพื่อแสดงว่าเทพองค์ใหม่ได้ลงประทับทรงแล้ว ผู้ช่วยฯจึงช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงให้ใหม่ในชุดยาวสีเขียว คนทรงจึงลุกขึ้นยืนเพื่อ “ถวายรูป” แล้วต่อด้วยการรำ และจบด้วยพิธีถวายเหล้า ผู้ช่วยฯจุดบู่หรือม้วนหนึ่งขึ้นถวาย คนทรงรับมาสูบ ก่อนจะยื่นให้มาผู้มาร่วมพิธีคนหนึ่ง

“ขอเชิญ “กวาง” ลำดับที่สามลงประทับทรง”-เพลงร้องเชิญเทพฯ

ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง คนทรงสลัดผ้าคลุมออก ผู้ช่วยฯจึงช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงชุดยาวสีขาวแทนชุดเดิม คนทรงลุกขึ้นยืนทำการถวายรูป แล้วต่อด้วยการรำ และจบด้วยการถวายเหล้า ผู้ช่วยฯ ยกพานเครื่องเซ่นที่เป็นเบียร์กระป๋องจากแท่นบูชา ถวายแก่คนทรง ระหว่างที่เพลงบรรเลงอยู่นั้น คนทรงได้หยิบเบียร์ยื่นให้ผู้มาร่วมพิธีทุกคน

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “กวาง” ลำดับที่สี่ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง คนทรงสลัดผ้าคลุมแดงออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงชุดยาวสีเหลืองแทนชุดเดิม คนทรงลุกขึ้นยืนทำการถวายรูป แล้วต่อด้วยการรำ และจบด้วยการถวายเหล้า

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “กวาง” ลำดับที่ห้าลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง คนทรงสลัดผ้าคลุมแดงออก ผู้ช่วยฯ จึงช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงชุดยาวสีน้ำเงินแทนชุดเดิม คนทรงลุกขึ้นยืน มือหนึ่งกำรูป อีกมือหนึ่งจับหุ่นงูเตี๋ยรูปคนที่ผู้ช่วยฯยื่นถวาย แล้วใช้ธูปวนรอบๆ หุ่นก่อนที่จะยื่นคืน ให้ผู้ช่วยฯนำออกไปเผาทางด้านนอก ผู้ช่วยฯอีกคนหนึ่งยื่นถวายพานกระดาดเงิน กระดาดทอง คนทรงหยิบขึ้นแล้วใช้ธูปวนรอบๆ แล้วให้นำไปเผาเช่นกัน ต่อมาคนทรง รำดาบ แล้วนั่งลงสูบบุหรี่ ด้วยท่าทางสำราญใจ

“วันนี้เป็นวันทำพิธีของพี่น้องเรา...เราขออวยพรให้ทุกคนมีโชคมีลาภ”-คนทรงกล่าว

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เจ้า” ลำดับที่หนึ่งแห่งสวรรค์ลงประทับทรง...
ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เจ้า” ลำดับที่สองแห่งภูเขาลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง คนทรงสลัดผ้าแดงออก ผู้ช่วยฯ จึงช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงชุดใหม่แทนชุดเดิม โดยสวมเสื้อยาวสีเขียว ผ้าถุงสีดำ ที่ปักกลดลายดอกไม้ พร้อมทั้งมัดเอวด้วยผ้าแพรสีแดงและโพกศีรษะด้วยผ้าสีเขียว จากนั้นคนทรงจึงลุกขึ้นยืนทำการถวายรูป เสร็จแล้วจึงเป็นการรำพัด และต่อด้วยการรำฉัตร ก่อนที่จะไปร่ายไปยังกลุ่มผู้ร่วมพิธี

“ขออวยพรให้ทุกคนรอบคร้วมีโชคคลาภกันถ้วนทั่ว”-คนทรงกล่าว

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เจ้า” ลำดับที่สามแห่งคงคาลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง คนทรงสลัดผ้าแดงออก ผู้ช่วยฯ จึงช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงชุดใหม่แทนชุดเดิมด้วยการสวมเสื้อยาวสีขาว ผ้าถุงสีดำที่ปักกลดลายดอกไม้ พร้อมทั้งมัดเอวด้วยผ้าแพรสีเขียวและโพกศีรษะด้วยผ้าสีขาว คนทรงลุกขึ้นยืนทำการถวายรูป เสร็จแล้วจึงเป็นการรำไม้พาย และจบด้วยการถวาย เหล้า 3 จอก ผู้ช่วยฯยกพานน้ำตาลถนุถวาย คนทรงรับแล้วหยิบแจกให้ผู้ช่วยฯ และผู้ร่วมพิธีทุกคน

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เจ้า” ลำดับที่ห้าลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง คนทรงสลัดผ้าแดงออก ผู้ช่วยฯ จึงช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงชุดใหม่แทนชุดเดิมด้วยการสวมเสื้อยาวสีน้ำเงิน มัดเอวด้วยผ้าสีเขียว คนทรงลุกขึ้นรำเทียน รำได้สักครู่ผู้ช่วยฯยื่นถวายนับัตร คนทรงรับมารำก่อนที่จะไปร่ายไปยังผู้ร่วมพิธี ซึ่งต่างทึ่งเมื่อรับเพราะถือเป็นโชคลาภที่องค์เทพฯ ประทานให้ จากนั้นคนทรงได้นั่งลงเพื่อทำการถวายเป็นพิธี เสร็จแล้วผู้ช่วยฯได้ยื่นถวายนวมขมบั้งกลองเพื่อให้คนทรงไปร่ายแก่ผู้ร่วมพิธีทุกคน มีหญิงสูงวัยผู้ร่วมพิธีได้ยื่นถวายนับัตร คนทรงรับมาส่วนหนึ่งแล้วเพิ่มนับัตรให้อีกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นโชคลาภ

“ขออวยพรให้ผู้มาร่วมพิธีทุกคนมีโชคลาภ”-คนทรงกล่าว

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เจ้าแม่บักเหละ” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯช่วยกันแต่งเครื่องทรงด้วยชุดยาวสีเขียว ผ้านุ่งสีเขียว โปกหัวด้วยผ้าสีเขียว มัดเอวด้วยผ้าสีเขียวและสีแดง คนทรงลุกขึ้นทำการรำเทียน รำร่วมสี่ชมพู่ แล้วจึงนั่งลงทำการถวายเป็นพิธี ผู้ช่วยฯ ยื่นถวายนวมขมบั้ง คนทรงรับแล้วแจกให้กับผู้ร่วมทุกคน

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “องค์ฮวงลำดับที่สาม” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯช่วยกันแต่งเครื่องทรงด้วยชุดยาวสีขาว โปกศีรษะด้วยผ้าสีขาว คนทรงลุกขึ้นเพื่อทำการถวายเป็นพิธี ต่อด้วยการรำไม้พาย แล้วจึงนั่งลงทำการถวายเป็นพิธี และนั่งฟังเพลงสรรเสริญพร้อมทั้งสวดบวช ผู้ช่วยฯจึงหยิบผ้าสีแดงคลุมศีรษะคนทรง

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “องค์ฮวงลำดับที่เจ็ด” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯช่วยกันแต่งเครื่องทรงด้วยชุดยาวสีน้ำเงิน มัดเอวด้วยผ้าสีแดง โปกศีรษะด้วยผ้าสีน้ำเงิน จากนั้น “โกมาย” ได้ลุกขึ้นเพื่อทำการถวายเป็นพิธี รำรูป แล้วนั่งลงทำการถวายเป็นพิธี แล้วนั่งสวดบวชฟังเพลงสรรเสริญ ผู้ร่วมพิธีคนหนึ่งนำนับัตรใส่จานใบเล็กยื่นถวาย คนทรงรับแล้วหยิบบางส่วนออกแล้วเพิ่มนับัตรใหม่ให้ ผู้ช่วยฯยกพานขมบั้งและน้ำอวดมยยื่นถวาย คนทรงรับแล้วหยิบแจกให้ผู้ร่วมทุกคน

“ขออวยพรให้ทุกคนมีโชคมีลาภ”-คนทรงกล่าว ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศรีษะ
“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “องฮว่างลำดับที่สิบ” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญ
องค์เทพฯ

ผู้ช่วยฯช่วยกันแต่งเครื่องทรงด้วยชุดยาวสีเหลือง โปกศรีษะด้วยผ้าสีเหลือง
คนทรงลุกขึ้นทำการถวายรูป รำดาบ รำธง แล้วนั่งลงทำการถวายเหล้า ผู้ช่วยฯจับหูหรือ
ยื่นถวาย พร้อมยกพานเบียร์กระป๋องถวาย คนทรงรับแล้วแจกให้ผู้ร่วมทุกคน

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “โกลัดับที่สาม” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ
คนทรงสลับผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ด้วยเสื้อ
แขนยาวสีขาว ผ้าถุงสีดำ โปกศรีษะด้วยผ้าสีขาว จากนั้นจึงทำการถวายรูป รำไม้พาย
แล้วจึงนั่งลง ผู้ช่วยฯยกพานน้ำตาลทรายถวาย คนทรงรับแล้วแจกให้กับผู้ร่วมทุกคน
ผู้ช่วยฯคลุมศรีษะคนทรงด้วยผ้าแดง

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “โกลัดับที่หก” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ
คนทรงสลับผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ด้วยเสื้อแขน
ยาวสีเขียวกว้าง ผ้าถุงสีดำ โปกศรีษะด้วยผ้าสีเขียวกว้าง คนทรงลุกขึ้นเพื่อทำการถวายรูป
รำเทียน ระหว่างนั้นผู้ช่วยฯยื่นถวายธูปบัตร์ คนทรงรับแล้วโปรยไปยังผู้ร่วม ทุกคน
ต่างชูมือแย่งกันรับธูปบัตร์ ผู้ช่วยฯยกพานส้มถวาย คนทรงรับแล้วแจกให้กับผู้ร่วมพิธี
ทุกคน ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศรีษะคนทรง

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “โกลัดับที่เก้า” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ
คนทรงสลับผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ด้วยเสื้อแขน
ยาวสีชมพู ผ้าถุงสีดำ ผูกเอวด้วยผ้าสีเขียวกว้าง โปกศรีษะด้วยผ้าสีชมพู คนทรงลุกขึ้นทำการ
ถวายรูป รำพัด แล้วจึงนั่งลง ผู้ช่วยฯยกพานบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปถวาย คนทรงรับแล้วแจก
ให้ผู้ร่วมทุกคน ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศรีษะคนทรง

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “โกแบ่” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ
คนทรงสลับผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ในชุดของ
ชนกลุ่มน้อย โดยกระโปรงคล้ายขนเฝ้ามั่ง ผ้าโปกหัวคล้าย “ผ้าเปี้ยว” ของคนไทดำ
คนทรงลุกขึ้นทำการถวายรูป รำเทียน แล้งนั่งลง ผู้ช่วยฯยกพานแตงกวาถวาย คนทรง
รับแล้วแจกให้กับผู้ร่วมทุกคน ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดงคลุมศรีษะ

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เก๋าลำดับที่สาม” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ
 คนทรงสลัดผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ในชุดเสื้อ
 กักสีขาว มัดผ้าสีขาวที่ต้นแขนทั้งสองข้าง โปกศรีษะด้วยผ้าสีขาว คนทรงลุกขึ้นทำการ
 ถวายธูปในลักษณะท่าทางชุกชนคล้ายเด็ก รำท่อนเหล็กติดลูกกระดิ่ง แล้วจึงนั่งลง
 ผู้ช่วยฯยกพานลูกอมถวาย คนทรงรับแล้วแจกให้กับผู้ร่วมทุกคน ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดง
 คลุมศรีษะคนทรง

“ออกจากร่าง...ขอเชิญ “เก๋แม่” ลงประทับทรง”-เพลงเชิญองค์เทพฯ
 คนทรงสลัดผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ในชุดเสื้อ
 กักสีเขียว มัดผ้าสีเขียวที่ต้นแขนทั้งสองข้าง โปกศรีษะด้วยผ้าสีเขียว คนทรงลุกขึ้นทำการ
 ถวายธูปในลักษณะท่าทางชุกชนคล้ายเด็ก รำท่อนเหล็กติดลูกกระดิ่ง แล้วจึงนั่งลง
 ผู้ช่วยฯยกพานลูกอมถวาย คนทรงรับแล้วแจกให้กับผู้ร่วมทุกคน ผู้ช่วยฯหยิบผ้าสีแดง
 คลุมศรีษะคนทรง

“ออกจากร่าง”-เพลงร้องส่งองค์เทพฯ
 คนทรงสลัดผ้าคลุมศรีษะออก ผู้ช่วยฯช่วยกันถอดชุดเครื่องทรงออก คนทรง
 หันมาขอบคุณผู้ร่วมพิธี ถือเป็นการเสร็จสิ้นพิธีประทับทรง หลังจากนั้นทุกคนจึงกล่าว
 ลาและแยกย้ายกันกลับบ้านตนเอง

“อัตลักษณ์ลูกผสม” (Hybrid Identity) ของคนทรงและผู้ร่วมในพิธีทรงเจ้า
 แม้รูปแบบและเนื้อหาของพิธีทรงเจ้าเวียดนามที่กล่าวมาข้างต้นจะไม่ปรากฏ
 ให้เห็นถึง “การกลายเป็นลูกผสม” ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การกลายเป็นลูกผสม
 ระหว่างเวียดนามกับไทย” เพราะจากการสัมภาษณ์คนทรงและผู้ร่วมพิธีหลายๆ คน
 ต่างตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า สมัยยายกุกยังมีชีวิตอยู่ก็ประกอบพิธีทรงเจ้าเหมือน
 อย่างที่ทำอยู่ทุกวันนี้ (พ.ศ. 2561) มีต่างไปบ้างก็เป็นรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ เป็นต้นว่า
 ชุดทรงสมัยก่อนเป็นเพียงชุดยาวสีต่างๆ ไม่ได้มีลวดลายรูปหงส์ รูปมังกร อย่างทุกวันนี้
 ส่วนการแจกของให้ผู้ร่วม สมัยยายกุกจะแจกให้หลังเสร็จพิธี (เตรียมใส่ถุงพลาสติก
 ไว้แล้ว) การเข้าทรงสมัยก่อนใช้เวลาไม่นานเพียง 2 ชั่วโมง ต่างจากปัจจุบันที่ทรงกัน
 4-5 ชั่วโมง ส่วนดนตรีสมัยก่อนก็ใช้ตีกลองเคาะระฆังเอา ต่างจากปัจจุบันที่เปิดเพลง

(เจ้าวัน) จากโทรศัพท์มือถือ (โกนิจ, สัมภาษณ์; องค์, สัมภาษณ์) แต่ความน่าสนใจของ “การกลายเป็นลักษณ” หรือ “อุดลักษณะลักษณ” กลับอยู่ที่ตัวคนทรงและผู้ร่วมพิธีที่ปรากฏให้เห็นในหลายลักษณะ เป็นต้นว่า “เปรียบเทียบนามคือพ่อ เปรียบไทยคือแม่” และ การ “มืองค์” ของคนทรงเจ้า

“เปรียบเทียบนามคือพ่อ เปรียบไทยคือแม่”: “อุดลักษณะลักษณ” (ในความคิดคำนึง) ของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

เมื่อผู้วิจัยถามผู้เข้าร่วมว่า “คิดว่าตนเองเป็นคนไทยหรือคนเวียดนาม?” แม้รายละเอียดของคำตอบของแต่ละคนแตกต่างกันไปบ้าง แต่สิ่งสำคัญที่เหมือนกันก็คือ ทุกคนล้วนมีพ่อแม่เป็นคนเวียดนามหรือเชื้อสายเวียดนาม แต่เกิดและเติบโตในเมืองไทย ดังนั้นทุกคนจึงสรุปเหมือนกันว่า “เปรียบเทียบนามคือพ่อ เปรียบไทยคือแม่” ดังตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูลต่อไปนี้

เรื่องราวของ “แองฮุ้ง” (ผู้ร่วมพิธี)

“แองฮุ้ง” ชายวัย 60 ปี (พ.ศ. 2561) มองตนเองว่าเป็น “ลักษณ” เนื่องจากโดยเลือดเนื้อเชื้อไขแล้วเป็นเวียดนาม เพราะพ่อแม่เป็นคนเวียดนาม มีพื้นเพเดิมอยู่ที่จังหวัดห่านามทางภาคเหนือเวียดนาม แล้วย้ายมาหาอยู่หากินที่เวียงจันทน์ หลังจากฝรั่งเศสบุกเวียงจันทน์จึงอพยพข้ามมาอยู่ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ต่อมาจึงย้ายมาอยู่ที่ตัวเมืองจังหวัดอุดรธานี พ่อรับหมาก่อสร้าง แม่ทำเส้นขนมจีนขายที่ตลาด แต่ตัว “แองฮุ้ง” มาเกิดและเติบโตที่อุดรธานี อีกทั้งยังได้เข้าโรงเรียนประถมเหมือนเด็กไทยคนอื่นๆ มาเลิกเรียนกลางคันตอนชั้น ม. 1 ดังนั้นจึงมองว่าประเทศไทยเปรียบเสมือน “แม่” ของตนเอง หากให้ตนเองกลับไปใช้ชีวิตที่เวียดนาม คงไม่สามารถทำได้ เพราะคุ้นเคยกับการใช้ชีวิตในเมืองไทย ที่สำคัญได้บัตรประชาชนและสัญชาติไทยมากกว่า 10 ปีแล้ว” (“แองฮุ้ง”, สัมภาษณ์)

เรื่องราวของ “องค์่าว” (ผู้ร่วมพิธี)

“องค์่าว” ชายวัย 84 ปี (พ.ศ. 2561) ถือว่าเวียดนามเปรียบเสมือนพ่อเช่นกัน เพราะพ่อแม่ตนเองเป็นคนเวียดนาม มีพื้นเพจากจังหวัดนิงบิงทางภาคเหนือเวียดนาม ก่อนจะย้ายมาทำมาหากินที่เมืองสະหวันนะเขตของลาว เมื่อฝรั่งเศสบุกโจมตีจึงหนีข้ามพากมาอยู่ที่ตัวจังหวัดมุกดาหาร ต่อมาตนเองจึงย้ายมาอยู่เมืองอุดรธานี และถือว่าไทยเปรียบเสมือนแม่ที่ให้ที่อยู่ที่กินมาจนถึงปัจจุบันนี้ แม่ตนเองไม่ได้เกิดที่เมืองไทย (เกิดที่สະหวันนะเขต) และไม่ได้สัญชาติไทยก็ตาม นอกจากนี้ สู้ตายของชีวิตก็คงตายที่เมืองไทย” (“องค์่าว”, สัมภาษณ์)

“มีองค์”: “อัตลักษณ์ลูกผสม” ของคนทรงเจ้า (ที่มองว่าตนเองเป็นไทย)

สำหรับผู้ที่เป็นคนทรงเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่เกิดและเติบโตในเมืองไทยนั้น หรือผู้ที่อายุ 60 ปีลงมา หลายคนมองว่าตนเองเป็นคนไทยอย่างเต็มตัว เพราะในชีวิตประจำวันพูดแต่ภาษาไทยและคลุกคลีอยู่กับสิ่งแวดล้อมแบบไทย และที่สำคัญ หลายคนพูดภาษาเวียดนามได้ค่อนข้างจำกัดหรือไม่ได้เลย แต่การ “มีองค์” ได้กลายมาเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนทรงเหล่านี้ต้องเชื่อมโยงตนเองกลับไปหารากเหง้าของความเป็นเวียดนาม (ผ่านพิธีทรงเจ้า) ซึ่งสัญญาณของการ “มีองค์” ของแต่ละคนก็แตกต่างกันไป เป็นต้นว่า การเผชิญกับอาการเจ็บป่วยรักษาไม่หาย ชีวิตครอบครัวไม่ราบรื่น การกลายเป็นคนอารมณ์ร้อน ฯลฯ และที่สำคัญการ “มีองค์” หรือการเป็นร่างทรงขององค์เทพฯ ก็แตกต่างกันไปด้วย คือบางคน “มีองค์” ที่ชื่อ “ฮว่างเมื่อย” กับ “โกเบอ” บางคน “มีองค์” ชื่อ “กงจั่วเตะตาม” ส่วนบางคนก็ “มีองค์” ชื่อ “กวานเดะหู้” ดังนั้น สำหรับคนทรงเจ้าแล้ว การจะหลุดออกจากความเป็นเวียดนาม เพื่อกลายมาเป็นคนไทยอย่างเต็มตัวนั้น จึงไม่ใช่สิ่งที่สามารถกระทำได้ง่ายนัก จึงมีตัวตนในลักษณะลูกผสม คือ “เป็นคนไทยแต่ “มีองค์” เป็นเวียดนาม” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องราวของ “แอมเลิม” (คนทรง)

“แอมเลิม” หญิงสาวอายุ 30 (พ.ศ. 2561) เกิดที่อุดรธานี พ่อเป็นคนไทย แม่เป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ชีวิตวัยเด็กดำเนินไปอย่างเด็กไทยปกติ แต่หลังจากเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ได้เกิดอาการเจ็บป่วยไม่มีเรี่ยวแรง แม่จึงพาไปหาหมอ แต่ก็ไม่พบสาเหตุของโรค อาการเป็นอยู่อย่างนี้หลายปี และหมดเงินรักษาไปหลายแสน จนทุกคนในครอบครัวสิ้นหวังกับการรักษา นายชายจึงแนะนำให้พามาหายายก๊กที่ศาลเจ้า เพราะยายของ “แอมเลิม” เดิมเป็นคนทรงที่ดูแลศาลเจ้ามาก่อน ยายก๊กจึงบอกว่า “มืองค์” (กงจั่วเต๋ตาม) หากไม่ทำพิธีรับ “องค์” อาการป่วยก็จะไม่หาย เพราะไม่ใช่ป่วยธรรมดา แต่ป่วยจากองค์เทพต้องการให้เป็นร่างทรง หรือที่เรียกว่า “ป่วยเพราะองค์เทพฯ กระทำ” รวอายุ 25 ปี จึงตัดสินใจ “รับองค์” หลังจากนั้นอาการป่วยก็หายไป และทุก ๆ ปีต้องทำพิธีเข้าทรงอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ในฐานะที่เป็นร่างทรงของ “กงจั่วเต๋ตาม” (“แอมเลิม”, สัมภาษณ์)

เรื่องราวของ “โกเลิ่น” (คนทรง)

“โกเลิ่น” หญิงอายุ 59 ปี (พ.ศ. 2561) พ่อแม่เป็นคนเวียดนามอพยพ แต่ตัว “โกเลิ่น” ยืนยันว่าตนเองเป็นคนไทยเต็มตัว เพราะเกิดและโตที่อุดรธานี แม่เพิ่งได้รับสัญชาติไทยราว 15 ปีมานี้เอง สาเหตุที่ทำให้ตนเองต้องมาเป็นคนทรง เพราะว่า “มืองค์” (“ฮว้างเมื่อย” กับ “โกเบอ”) สัญญาณที่บ่งบอกก็คือหลังจากแต่งงานมีลูกมีเต้า ชีวิตครอบครัวก็ไม่ราบรื่น การทำมาหากินก็ไม่ราบรื่น ราว 4 ปีก่อนเหมือน “องค์ลง” พามาที่ศาลบ่าก๊ก และขอให้ “ไถ่สูง” (คนทรงชั้นครู) ช่วยทำพิธี “รับองค์” เมื่อ “รับองค์” แล้วส่งผลให้การค้าขายราบรื่นขึ้น “โกเลิ่น” เปรียบองค์ “ฮว้างเมื่อย” เสมือนเป็นบรรพบุรุษของตนเอง เพราะ “ฮว้าง” ไปคล้อยจองกับนามสกุลของแม่ตนเอง หรืออาจพูดได้ว่า “องค์เทพ” ที่ตนเองเป็นร่างทรง ก็คือรากเหง้าผีบรรพบุรุษที่เป็นเวียดนามนั่นเอง (“โกเลิ่น”, สัมภาษณ์)

เรื่องราวของ “แอมมิล” (คนทรง)

“แอมมิล” หญิงอายุ 25 ปี (พ.ศ. 2561) เกิดที่จังหวัดสกลนคร พ่อแม่เป็นคนไทยเชื้อสายเวียดนาม แต่ตนเองถือว่าเป็นคนไทยเต็มตัว เพราะได้สัญชาติไทย ตั้งแต่เกิด เดิมทีตนเองไม่รู้เรื่องและเกี่ยวข้องกับพิธีทรงเจ้ามาก่อน หลังจากจบ ม. 6 และไม่ได้เรียนต่อ คือออกมาช่วยแม่ค้าขาย ช่วงนั้นจึงกลายเป็น คนอารมณ์ร้อน หงุดหงิดง่าย หลายครั้งได้ต่อว่าแม่ของตนเองอย่างรุนแรง พอตีมีคนดูหมิ่นให้ แล้วบอกว่าสาเหตุเป็นเพราะองค์เทพฯ อยากให้เป็น ร่างทรง และบอกด้วยว่า “มีองค์” ชื่อ “กวนเตะหู่” หากไม่รับชีวิตก็ไม่ ราบรื่นไปตลอด ทำให้ตนเองตัดสินใจทำพิธี “รับองค์” ในที่สุด ซึ่งการ “มีองค์” ทำให้เธอต้องเข้าร่วมพิธีทรงเจ้าเป็นประจำ หากละเลยองค์เทพจะลงโทษ ตัวอย่างคือที่ศาลปากกุกเตรียมทำพิธีทรงเจ้าในวันคล้ายวันตายขององค์เทพฯ “กวนเตะหู่” ซึ่งถือเป็นองค์เทพประจำตัวเธอ แต่ตัวเธอเองลืมและไม่คิด มาร่วมงาน องค์เทพเลยลงโทษด้วยการทำให้ลูกชายวัย 9 เดือนของเธอ มีผื่นแดงขึ้นตามตัวและมีไข้ หลังจากมีคนบอกและมาร่วมงานทันเวลา อาการต่างๆ ของลูกชายก็หายเป็นปกติ ดังนั้นตัวเธอจึงไม่ใช่ตัวเธออีกต่อไป แต่ยังเป็นร่างทรงขององค์ “กวนเตะหู่” อีกด้วย” (“แอมมิล”, สัมภาษณ์)

สรุปและอภิปรายผล

การกลืนกลายด้วยความเป็นไทยหรือวัฒนธรรมทรงเจ้าเข้าผีของไทย ดูเหมือน ใช้ไม่ได้ผลกับพิธีทรงเจ้าเวียดนาม ที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมรองหรือวัฒนธรรมของผู้อพยพ ที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทย เพราะหากพิจารณาจากรูปแบบและเนื้อหาของพิธีทรงเจ้า เวียดนามแล้ว พบว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นเลย กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ทั้งผู้คนในรุ่นพ่อแม่ (ผู้อพยพ) จนกระทั่งรุ่นลูกรุ่นหลาน (คนไทยเชื้อสายเวียดนาม) ยังคงธำรงรักษาพิธีทรงเจ้าไว้ได้เหมือนเดิม เชกเช่นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นที่ประเทศ เวียดนาม ดังนั้นการผสมผสานหรือหิบบั่มระหว่างวัฒนธรรมหลัก (วัฒนธรรมไทย) และวัฒนธรรมรอง (วัฒนธรรมเวียดนาม) จึงไม่เกิดขึ้น ส่งผลให้ไม่ปรากฏลักษณะ “การกลายเป็นลูกผสม” ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ซึ่งตามนิยามของ

Nestor Garcia Canclini การกลายเป็นลูกผสมต้องประกอบด้วยลักษณะดังนี้ (1) วัฒนธรรมใหม่ครอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิม (2) การปรับตัวของวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อแสดงตัวตนในพื้นที่ใหม่ (3) การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมใหม่เพื่อความอยู่รอดในพื้นที่นั้นๆ

แม้ดูเหมือนแนวคิดวัฒนธรรมลูกผสมของ Nestor Garcia Canclini ไม่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์พิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในระดับวัฒนธรรมได้ อย่างไรก็ตาม หากนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล กลับพบว่ามึลักษณะ “การกลายเป็นลูกผสม” ในแบบ “อัตลักษณ์ลูกผสม” อยู่ด้วย 2 ประการ *ประการแรก* คนทรงและผู้ร่วมเชื่อว่าตนเองเป็นลูกผสมระหว่างความเป็นเวียดนามและความเป็นไทย คือมีชาติกำเนิดหรือเลือดเนื้อเชื้อไขเป็นเวียดนาม แต่มาเกิดและเติบโตที่เมืองไทยจึงเป็นคนไทยด้วย *ประการที่สอง* ลักษณะ “อัตลักษณ์ลูกผสม” เกิดขึ้นจาก “ร่าง” หรือตัวตนที่เป็นคนไทยของคนทรง กับการเป็น “ร่างทรง” ขององค์เทพฯ ที่เป็นเวียดนาม ซึ่งไม่สามารถแยกขาดจากกัน แม้อยู่นอกบริบทพิธีทรงเจ้าก็ตาม ดังนั้นหากเลือกนำแนวคิดวัฒนธรรมลูกผสมมาเป็นกรอบในการวิจัย จึงไม่ควรให้ความสำคัญเฉพาะในระดับวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคล ในฐานะผู้กระทำการทางวัฒนธรรมด้วย

เอกสารอ้างอิง

ขจิตถัย นฤชาพัฒน์. (2521). *ญวนอพยพ* กรุงเทพฯ : ดวงกมล.

จตุพร ดอนโสม. (2551). *การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม บ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม* ขอนแก่น : วิทยาลัยนพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เฉลิมชัย ผิวเรืองนนท์. (2524). *ทัศนคติคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อเวียดนาม : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดที่มีและไม่มีชาวเวียดนามอพยพอาศัยอยู่* กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2556). *เรื่องผีในอีสาน: ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วยและเวียดนามที่อาศัยอยู่บริเวณอีสานใต้ของประเทศไทย*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ัญญาทิพย์ ศรีพนา. (2548). *เหวียด เกี่ยวในประเทศไทยกับความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม* กรุงเทพฯ : หน่วยปฏิบัติการวิจัยแม่โขงศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุชนงค์ อุเทศพรรัตนกุล. (2544). *วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองนครพนม* รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระสาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ผุสดี จันทิมล. (2541). *เวียดนามในเมืองไทย* กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- วิชาญ จำปีศรี และ สุทวิช สุพรรณ. (2519). *ญวนอพยพกับความมั่นคงของชาติ* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.
- วาริรัตน์ บันทอง. (2544). *วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานี* วิทยานิพนธ์สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรีบุญญา สุธี. (2558). *ชาวเวียดนามอพยพ: นายทุนยุค “ไทยใหม่” และการกลายเป็นชนชั้นนำเมืองชายแดน เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ศิลปกิจ ดีขันติกุล (2562). “จากแรงงานข้ามชาติเวียดนามสู่การกลายเป็นคนทรงชั้นครู”: การสร้างความเป็นของแท้ขึ้นใหม่ในพิธีทรงเจ้าของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดอุดรธานี”. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 36(2), 55-73.
- Barley Norton. (2006). ““Hot-Tempered” Women and “Effeminate” Men: The Performance of Music and Gender in Vietnamese Mediumship” In Karen Fjelstad and Nguyen Thi Hien (ed.) *Possessed by the Spirits: Mediumship in Contemporary Vietnamese Communities* New York: Cornell Southeast Asia Program Publications.

- Hien Thi Nguyen. (2002). *The Religion of the Four Palaces: Mediumship and Therapy in Viet culture*. Unpublished Dissertation, Department of Folklore and Ethnomusicology, Indiana University.
- Kirsten W. Endres. (2006). “*Spirit Performance and the Ritual Construction of personal Identity in Modern Vietnam*” In Karen Fjelstad and Nguyen Thi Hien (ed.) *Possessed by the Spirits: Mediumship in Contemporary Vietnamese Communities* New York: Cornell Southeast Asia Program Publications.
- Nestor Garcia Canclini. (1995). *Hybrid cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity*. University Of Minnesota Press.
- Đào Duy Anh. *Việt Nam Văn Hoá Sử Cương*. (1998) .[เค้าโครงวัฒนธรรมประวัติศาสตร์เวียดนาม] Hồ Chí Minh: Nxb Thanh Thuỷ.
- Hà Văn Tăng, Trương Thìn. *Tín Ngưỡng-Mê Tín*. (1998) .[ความเชื่อ-งมงาย] Hà Nội: Nxb Thanh niên.
- Nguyễn Đăng Duy. *Văn hoá tâm linh*. (2001). [วัฒนธรรมความเชื่อ] Hà Nội: Nxb văn hoá thông tin.
- Nguyễn Kim Hiền. (2004). “*Lên đồng ở Việt Nam-một sinh hoạt văn hoá tâm linh mang tính trị liệu*” [พิธีทรงเจ้าที่เวียดนาม-กิจกรรมวัฒนธรรมความเชื่อด้านการรักษาพยาบาล] trong Ngô Đức Thịnh (chủ biên).
- Đạo Mẫu và các hình. (2004). *thức shaman trong các tộc người ở Việt Nam và châu Á*. [ลัทธิบูชาเจ้าแม่และพอมดหมอผีรูปแบบต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเวียดนามและเอเชีย] Hà Nội: Nxb khoa học xã hội.
- Ngô Đức Thịnh. *Đạo Mẫu*. (1996). [ลัทธิบูชาเจ้าแม่] Hà Nội: Nxb Khoa học xã hội.
- Ngô Đức Thịnh (chủ biên). (2004). *Đạo Mẫu và các hình thức shaman trong các tộc người ở Việt Nam và châu Á*. [ลัทธิบูชาเจ้าแม่และพอมดหมอผีรูปแบบต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเวียดนามและเอเชีย] Hà Nội: Nxb khoa học xã hội.

Ngô Đức Thịnh. (2008). *Lên Đồng: hành trình của thần linh và thân phận*. [พิธีทรงเจ้า: การเดินทางของเทพเจ้าและคนทรง] Hà Nội: Nxb Khoa học xã hội.

Phan Kế Bính. (1990). *Việt Nam phong tục*. [ธรรมเนียมประเพณีเวียดนาม] Nxb Tp. Hồ Chí Minh.

Toan Ánh. (1991). *Nếp cũ tín ngưỡng Việt Nam*. [ความเชื่อดั้งเดิมเวียดนาม] Hồ Chí Minh: Nxb Thành phố Hồ Chí Minh.

โกเกี่ยม, หญิงอายุ 59 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 23 ธันวาคม 2560, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
โกนิด, หญิงอายุ 59 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 28 กรกฎาคม 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
โกเลิน, หญิงอายุ 59 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 28 กรกฎาคม 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
ป่าเกวียด, หญิงอายุ 83 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 28 มิถุนายน 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัด
อุดรธานี

ป่าเตียน, หญิงอายุ 81 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 5 เมษายน 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
ป้ากถาย, ชายอายุ 70 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 18 ธันวาคม 2560, ศาลเจ็นฮึงด้าว จังหวัด
อุดรธานี

แอ่งหุ่ง, ชายอายุ 60 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 7 กรกฎาคม 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
แอมเลิม, หญิงอายุ 29 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 19 ธันวาคม 2560, ศาลป่าก๊ก จังหวัด
อุดรธานี

แอมมิล, หญิงอายุ 25 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 7 กรกฎาคม 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
องด้าว, ชายอายุ 83 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 7 กรกฎาคม 2561, ศาลป่าก๊ก จังหวัดอุดรธานี
องหุ่ง, ชายอายุ 57 ปี, สัมภาษณ์, วันที่ 2 ธันวาคม 2560, ศาลองหุ่ง จังหวัดสกลนคร